

Використані джерела

1. Губаева Т. В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности / Т. В. Губаева. – М. : НОРМА, 2003. – 160 с.
2. Шмелев Д. Н. Современный русский язык Лексика / Д. Н. Шмелев. – М. : Просвещение, 1977. – 335 с.
3. Панов М. В. О слове как единице языка / М. В. Панов // Ученые записки МГПИ В. И. Ленина. – 1956. – Т. 51. – Вып. 5. – С. 129–165.
4. Панов Н. И. Методологические аспекты формирования понятийного аппарата юридической науки / М. В. Панов // Правоведение. – 2006. – № 4. – С. 18–28.
5. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм / П. И. Недбайло. – М., 1960. – 511 с.
6. Черкаев А. В. Юридическая терминология в российском публичном праве: проблемы применения и совершенствования : дис. ... канд. юрид. наук / А. В. Черкаев. – М., 2004. – 173 с.
7. Жеребкин В. Е. Логический анализ понятий права. – К. : Вища школа, 1976. – 150 с.
8. Магомедов С. К. Унификация терминологии нормативно-правовых актов Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. – М., 2004. – 154 с.
9. Алексеев С. С. Проблемы теории права : Курс лекций : в 2 т. – Свердловск, 1973. – Т. 2 : Нормативные юридические акты, применение права, юридическая наука (правоведение). – 401 с.
10. Законодательная техника : научно-практическое пособие / под ред. Ю. А. Тихомирова. – М. : Городец, 2000. – 272 с.
11. Савицкий В. М. Язык процессуального закона: вопросы терминологии. – М. : Наука, 1987. – 288 с.

Антошкіна В. К. Роль та значення мови права в процесі тлумачення

Стаття присвячена аналізу і визначенню особливостей мови права та її впливу на процес тлумачення. Окреслюються особливості мови нормативно-правових актів. Вказано, що лексико-граматичний спосіб тлумачення завжди є першим етапом у розкритті смислу будь-якого правового припису. Порушуються питання юридичної термінології, а також надається авторська класифікація юридичної термінології.

Ключові слова: мова права, тлумачення, граматичне тлумачення норм, лінгвоюрістика, юридичні терміни.

Антошкина В. К. Роль и значение языка права в процессе толкования

Статья посвящена анализу и определению особенностей языка права и его влияния на процесс толкования. Определяются особенности языка нормативно-правовых актов. Указано, что лексико-грамматический способ толкования всегда является первым этапом в раскрытии смысла любого правового предписания. Поднимаются вопросы юридической терминологии, а также предоставляется авторская классификация юридической терминологии.

Ключевые слова: язык права, толкование, грамматическое толкование норм, лингвоюрістика, юридические термины.

Antoshkina V. The role and importance of language of law in the process of interpretation

This article deals with the analysis and identification of features of the language of law and its impact on the interpretation process. The paper defines the features of the language of legal acts. It is indicated that lexical and grammatical method of interpretation is always the first step in discovering the meaning of any legal regulations. The article also raises questions of legal terminology. The author offers the classification of legal terminology.

Key words: legal language, interpretation, grammatical interpretation of the rules, lingvoyuristika, legal terms.

УДК 340.1

Андрій Олегович Барчук,

здобувач

Національної академії внутрішніх справ

**НАДЗВИЧАЙНІ ЗАКОНИ: ПРИЧИНИ ПРИЙНЯТТЯ ТА РОЛЬ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОВОГО ПРОГРЕСУ**

Важливого значення для правового регулювання має система законів, що становлять його нормативну основу. Різноманітний характер суспільних відносин та ступінь їх складності обумовлюють наявність значної кількості законів, що відрізняються юридичною силою, ступенем системності, способом прийняття, предметною спрямованістю тощо.

Одним із таких різновидів є надзвичайні закони, що забезпечують правовий вплив та вирішення невідкладних завдань за наявності нестандартних ситуацій.

Проблематика надзвичайних законів була предметом дослідження у працях таких учених, як Ж. Дзейко, О. Домрин, І. Иванов, С. Кузніченко, О. Максимов, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, Ю. Соколових, О. Ющик та ін. Об'єктом їх наукового пошуку стало доктринальне визначення надзвичайних законів, особливості юридичної техніки цих актів, їх місце в системі джерел права. Однак проблематика причин та факторів, що обумовлюють прийняття надзвичайних законів, поки що залишається мало дослідженою.

Доктринальне розуміння надзвичайних законів як об'єкта наукового дослідження та елемента понятійно-категоріального апарату юридичної науки, на нашу думку, не відображає всього комплексу аспектів для створення цілісної картини особливостей та функціонального призначення надзвичайних

законів у сучасних умовах розвитку суспільних відносин і функціонування різноманітних державних інституцій. Відтак постає необхідність у дослідженні інших аспектів надзвичайних законів, а саме: причин та підстав прийняття з метою визначення і з'ясування ґрунтовного змісту їх як самостійної правової категорії та фактору забезпечення правового прогресу. З'ясування умов, що їх зумовлюють, певними об'єктивними засадами виникнення надзвичайних законів та визначають їх подальший розвиток, дадуть змогу більш ґрунтовніше розкрити їхні особливості, природу і, таким чином, розробити положення щодо посилення їхньої ефективності. Саме ці аспекти визначають мету цієї публікації, яка полягає у необхідності з'ясування концептуальних характеристик сутності та змісту причин прийняття надзвичайних законів. На нашу думку, досягнення зазначеного можливе за умови дослідження і характеристики причин та підстав виникнення надзвичайних законів у сучасних умовах функціонування суспільства та держави, здійснення класифікації таких підстав. Це вимагає звернення до юридичної літератури та здійснення аналізу наукових підходів учених, які досліджували проблемні питання прийняття надзвичайних законів, особливо у контексті характеристики змісту причин і підстав їх прийняття. Таким чином, слід виокремити та охарактеризувати погляди вчених щодо обставин, які об'єктивно спонукають до прийняття системи нормативно-правових актів, тобто надзвичайних законів з метою регулювання суспільних відносин за умови введення надзвичайного чи воєнного стану або виникнення іншої кризової ситуації у суспільстві та державі.

Наукова позиція О. Домріна засновується на тому, що існування надзвичайного законодавства зумовлено об'єктивною можливістю виникнення у процесі розвитку суспільства й держави різноманітних екстремальних ситуацій соціально-політичного, економічного або природного характеру. Зокрема, вчений під соціально-політичними та економічними ситуаціями вбачає військові дії, міжнародну агресію, збройні повстання, масові безпорядки, трудові конфлікти. До ситуацій природного характеру відносить катастрофи, стихійні лиха, епідемії. Однак, як одні, так і інші, на його думку, являють собою значну небезпеку для значного кола людей, загрозу конституційному ладу або ж існування самої держави [1, с. 3].

Дещо протилежної точки зору щодо характеристики причин та підстав прийняття надзвичайних законів дотримується І. Іванов. Вчений ставить необхідність прийняття надзвичайного законодавства у залежність від проголошення надзвичайного стану в державі [2, с. 100].

Такий підхід заслуговує певних авторських коментарів, а саме: по-перше, він дещо ускладнює і так непросту ситуацію щодо неоднозначності понятійних дефініцій, а також дискусійність відносно підстав прийняття надзвичайних законів, адже поділяє кризові ситуації на такі, що можуть бути підставами для прийняття надзвичайних законів, і такі, що не можуть; по-друге, позитивний бік такого підходу полягає у тому, що автор на науковому рівні намагається розкрити всі аспекти прийняття надзвичайних законів у контексті характеристики надзвичайної ситуації.

Т. Шмідт вважає, що основою виникнення надзвичайного правового регулювання є надзвичайна ситуація, яка може бути природного і людського походження, а також наявність загрози для безпеки суспільства й держави. Виокремлюючи причини, які породжують надзвичайне правове регулювання, вчений поділяє їх на групи:

- природні катаклізми;
- техногенні катастрофи;
- внутрішні безпорядки, соціальні конфлікти на національному, релігійному та іншому ґрунті, акти тероризму;
- військова загроза й агресія проти держави;
- економічні та політичні кризи;
- сепаратизм і втрата керованості над територією держави;
- масові захворювання серед людей та тварин, екологічні катастрофи та біди [3, с. 30–31].

С. Кузніченко стверджує, що регулювання надзвичайних правовідносин здійснюється внаслідок введення виключних надзвичайних правових режимів. Він звертає увагу на те, що існування надзвичайного законодавства викликане можливістю появи різних суспільно-небезпечних ситуацій, що можуть становити небезпеку для великої кількості громадян зокрема і держави взагалі [4, с. 245–249].

Доцільно звернути увагу на те, що в юридичній літературі сформувалися доволі дискусійні підходи щодо розуміння причин та підстав прийняття надзвичайних законів, що зумовлено, на нашу думку, такими особливостями:

- динамічністю та варіативністю змісту надзвичайних (кризових) ситуацій, що виникають;
- неврахуванням усіх факторів, що можуть впливати на появу надзвичайних (кризових) ситуацій або ж навпаки виокремлення факторів, що не завжди призводять до об'єктивної необхідності виникнення таких ситуацій;
- динамікою розвитку суспільних відносин, що зумовлюють виникнення криз у контексті їх ускладнення.

До причин прийняття надзвичайних законів можна віднести:

1. Причини соціально-економічного змісту, пов'язані з закономірним розвитком сучасного суспільства, з характерною можливістю виникнення в його середовищі соціально-економічних протиріч, що можуть провокувати появу різних надзвичайних ситуацій. До них можуть належати: ускладнення і погіршення економічного стану; соціальне розшарування населення з гостро наявними антагоністичними протиріччями; відчуття соціальної нерівності; не вирішення проблем соціального, релігійного чи національного характеру; спалахи расової та релігійної нетерпимості; наявність демографічних проблем; трансформація різноманітних соціальних орієнтирів (стереотипів) і традицій; міграційні рухи тощо;

2. Причини політичного характеру, пов'язані з наявністю необхідного стану суспільства, що має політичний характер, у межах якого можуть виникати негативні явища і процеси, зумовлені агресивною спробою насильницької зміни конституційного ладу держави, масові безпорядки, виникнення міжнаціональних та/або міжконфесійних конфліктів, повна ізоляція окремих місцевостей (адміністративно-територіальних одиниць), поширення тенденцій сепаратизму, націоналізму, а також здійснення інших насильницьких дій, зокрема терористичних актів, що можуть становити загрозу життю і безпеці громадян, нормальному функціонуванню інших соціальних інституцій та діяльності державних інститутів;

3. Причини природного, еколого-техногенного характеру, зміст яких засновується на загальних закономірностях розвитку природних явищ і процесів, а також факторами людської діяльності, що не завжди характеризуються позитивним функціональним призначенням, а здебільшого порушують нормальний процес функціонування законів природи та/або неналежне використання (експлуатацію), чи загалом невикористання різних техногенних комунікацій, конструкцій, систем біологічного, хімічного, фізичного, а також радіоактивного змісту, які цього потребували в цілях безпеки. Серед цієї сукупності можна виокремити ті, що мають природний зміст, і ті, що пов'язані виключно з людською діяльністю. Причини, що мають еколого-техногенний характер, можуть бути технічними, тобто експлуатація недосконалих конструкцій, комунікацій та інших систем життєзабезпечення населення, та/або таких, що вичерпали строк експлуатації та потребують заміни новими. До таких причин еколого-техногенного характеру можна віднести антропогенні, які виключно пов'язані з людськими факторами якісного та кількісного характеру. У своїй сукупності вони можуть вкрай негативно впливати на нормальний розвиток законів природи, внаслідок якого відбуваються незворотні зміни в навколишньому природному середовищі, що призводить до загибелі людей, втрати та погіршення стану здоров'я, значних економічних збитків. Причини природного характеру можна охарактеризувати як такі, що не залежать від людського фактору, а зумовлюються виключно розвитком та/або змінами в законах природи. Вони можуть бути зумовлені стихійними лихами, катастрофами літосферного, біосферного, гідросферного та атмосферного характеру (тайфуни, цунамі, землетруси, повені, виверження вулканів).

Крім того, можливим є виокремлення соціально-природних причин, що зумовлені масштабним поширенням епідемій, епізоотій, епіфітотій, застосування засобів ураження, що можуть призвести до значних матеріальних і людських втрат;

4. Причини інформаційного характеру – це група причин, яка характеризується певним інноваційним характером і є недостатньо науково-обґрунтованою, проте, на нашу думку, заслуговує на значну наукову увагу.

Так, поширення інформації будь-якого змісту і в будь-якому форматі має значний вплив на свідомість сучасних людей, які проживають у світі інформаційно-комунікаційних технологій. Метою створення глобального інформаційного простору є забезпечення ефективної інформаційної взаємодії людей між собою та доступу до інформаційних засобів і технологій. На думку В. Бебика, запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій дає все більше підстав говорити про формування єдиного світового простору і часу, що стає характерною ознакою глобального інформаційного суспільства [5, с. 41–49].

На нашу думку, в Україні утворився інформаційно-комунікаційний вакуум, який необхідно заповнити політико-ідеологічними проектами. Головним каталізатором цього процесу може стати інформаційна сфера, а головним інструментом – державна інформаційна політика. Проте існує небезпека, що ідеологія, проголошена сучасною елітою, стане причиною для знищення опозиційних й альтернативних ідеологічних проектів. Тому необхідне створення політичного механізму, що запобігає будь-яким крайнощам у розвитку суспільства [6, с. 99].

Отже, поява цієї категорії причин заслуговує на значну увагу міжнародної спільноти (міжнародних організацій від загальної до спеціальної компетенції, політиків, провідних учених різних галузей наук) та обов'язкове врахування її як одного з факторів, що може призводити до незворотніх негативних наслідків;

5. Причини військового характеру. Зміст цих причин пов'язується із наявністю факторів, що породжують явища та процеси військового змісту, для яких характерним є збройна агресія, загроза нападу з метою досягнення поставлених цілей, тобто створення небезпеки для порушення незалежності держави, її суверенітету, територіальної цілісності, національної безпеки, спроба повалення конституційного ладу, масові військові безпорядки. На жаль, сучасний розвиток держав зазнає поширення у різних масштабах на їх територіях певних військових дій, що часто призводять не лише до значних матеріальних руйнувань, а й до масової загибелі людей. Зазначена група причин має поширений характер та потребує, знову ж таки, вирішення на міжнародному й національному рівні, а також прийняття необхідних превентивних заходів з метою попередження подальшого їхнього виникнення та ескалації;

6. Причини терористичного характеру – пов'язані з поширенням у суспільстві та державі (або загрози поширення) певних насильницьких дій проти життя та здоров'я населення, їх фізичного знищення з метою боротьби з наявними політичними та соціально-економічними стереотипами і стандартами, що сформувалися у суспільстві й державі шляхом їх дестабілізації та досягнення визначеної мети.

Виокремлення причин цієї групи має надзвичайно актуальний характер у сучасних умовах розвитку суспільної та державної діяльності, адже тероризм набуває не лише подальшої ескалації, а й здійснюється у більш жорстокіших формах і методах застосування (нанесення) фізичної насильницької шкоди населенню держави;

7. Причини національного рівня характеризуються як сукупність факторів, які породжують негативні явища, процеси та наслідки природного (еколого-техногенного), соціально-економічного та політичного характеру, які відбуваються виключно на внутрішньодержавному рівні й зумовлені національними потребами та інтересами і, як правило, не поширюються за межі кордонів держави. (До них можна віднести екологічні катастрофи та катаклізми, що призвели до значних збитків у межах однієї держави і відбулися виключно на її території і не завдали шкоди екологічній ситуації сусідніх держав, аналогічно умови соціально-економічного, політичного, терористичного та військового характеру. Зокрема, останні можуть ототожнюватися із поваленням конституційного ладу, загрозою функціонування соціальних інституцій та інститутів державної влади, а також загрозою для життя та здоров'я.);

8. Причини міжнародного рівня, зміст яких становить система факторів здебільшого еколого-техногенного та військового характеру, що мають глобальний характер, оскільки можуть призвести до незворотніх наслідків шляхом становлення загрози або завдання значної шкоди життю і здоров'ю населення більш як однієї держави, а також повалення конституційного ладу держав чи загрози функціонуванню інститутів державної влади.

Підсумовуючи, слід звернути увагу на таке:

- причини прийняття надзвичайних законів мають невичерпний характер і можуть виникати у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства й держави;
- їхнє прийняття має багатоаспектний характер, оскільки зумовлено комплексом різних за змістом причин і підстав;
- правову основу, оскільки регламентується необхідними законодавчими актами;
- можливе за умови виникнення як однієї із зазначених вище причин, так і сукупності таких причин;
- можливе лише за наявності всіх підстав у комплексі;
- здійснюється в особливому процесуальному порядку.

Використані джерела

1. *Домрин А. Н.* Конституционный институт чрезвычайного положения в зарубежных странах (на примере Великобритании и Индии) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / А. Н. Домрин. – М., 1992. – 25 с.
2. *Иванов И. Н.* Чрезвычайное законодательство: история и современность (теоретический и историко-правовой аспекты) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / И. И. Николаевич. – СПб., 2002. – 163 с.
3. *Шмидт Т. Н.* Чрезвычайное правовое регулирование: общетеоретическое исследование : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Т. Н. Шмидт. – Барнаул, 2014. – 191 с.
4. *Кузніченко С. О.* Надзвичайне законодавство України: теоретичні засади формування та розвитку / С. О. Кузніченко // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 245–249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08kcoftr.pdf>.
5. *Бєбик В. М.* Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації / В. М. Бєбик // Інформація і право. – 2011. – № 1 (1). – С. 41–49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/pdf_2012/2/Globalve_informacijne_suspilstvo.pdf.
6. *Степанов В. Ю.* Держава як основний суб'єкт системи масових політичних комунікацій / Ю. В. Степанов // Вісник Харківської державної академії культури. – 2011. – Вип. 32. – С. 94–100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2011_32_10.pdf.

Барчук А. О. Надзвичайні закони: причини прийняття та роль у забезпеченні правового прогресу

У статті досліджені важливість і значення надзвичайних законів для юридичної практики. У результаті аналізу наукових джерел визначено особливості та значення причин прийняття надзвичайних законів. Виокремлено соціально-економічні, політичні, природні, інформаційні, військові, терористичні та міжнародні причини. Визначено особливості причин прийняття надзвичайних законів як теоретичної категорії. Наголошено на багатоаспектності та динамічному характері цих причин. Доведено, що саме причини є важливим засобом виокремлення додаткових особливостей надзвичайних законів.

Ключові слова: закон, надзвичайний закон, причини, фактори, особливості надзвичайних законів.

Барчук А. А. Чрезвычайные законы: причины принятия и роль в обеспечении правового прогресса

В статье исследованы важность и значение чрезвычайных законов для юридической практики. В результате анализа научных источников определены особенности и значение причин принятия чрезвычайных законов. Выделены социально-экономические, политические, природные, информационные, военные, террористические и международные причины. Определены особенности причин принятия чрезвычайных законов как теоретической категории. Акцентировано на многоаспектности и динамичном характере этих причин. Доказано, что именно причины являются важным средством выделения дополнительных особенностей чрезвычайных законов.

Ключевые слова: закон, чрезвычайный закон, причины, факторы, особенности чрезвычайных законов.

Barchuk A. Emergency laws: the reasons and legal role in ensuring progress

Investigated the importance and significance of emergency laws for legal practice. An analysis of scientific sources defined features and value reasons for the emergency laws. Thesis there is determined socio-economic, political, natural, informational, military, terrorist and international causes. The features of the reasons for the emergency laws in theory category. Bahatoaspektnosti and emphasized the dynamic nature of these reasons. Proved that reason is an important means of isolating additional features emergency laws.

Key words: law, emergency law, reasons, factors, especially the emergency laws.

УДК 340.12

*Ганна Миколаївна Бистрик,
здобувач наукового ступеня доктора юридичних наук
Національного університету
«Острозька Академія»,
кандидат юридичних наук*

**ШВЕДСЬКА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ВИТОКИ**

Сьогодні в Україні характеризується невизначеністю, адже наша країна опинилася у глобальній точці біфуркації – точці вибору шляху в майбутнє. Згідно зі ст. 1 Конституції Україна є, поміж іншого, соціальною державою [1], тобто такою, яка прагне забезпечити кожній людині гідні умови існування шляхом розподілу матеріальних і духовних благ у дусі принципів соціальної справедливості. Утім, на сьогодні ми можемо констатувати, що більшість з останніх положень є далекими від реалізації. Водночас є країни, що запровадили на своїх теренах соціальну державність ще у ХХ ст. Такою країною є, зокрема, Швеція, а отже, її позитивний досвід був би корисним при реалізації принципів і постулатів соціальної держави в Україні.

На сьогодні існує значна кількість публікацій, присвячених теорії і практиці соціальної держави. Зокрема, можна назвати праці вчених не лише з України (О. Скрипнюк [2]), а й з інших східнослов'янських країн пострадянського простору, наприклад, В. Примака [3], Ф. Шаркова [4] та ін. Більше того, є праці, які присвячені саме шведській моделі соціальної державності. Зокрема, у зв'язку з цим можна назвати дослідження О. Лебедева [5].

Не применшуючи значущості доробку вказаних науковців, слід визнати, що, за рідкісним винятком, конституційно-правовий контекст соціальної державності в Швеції все ще залишається поза увагою вітчизняних державознавців.

Саме тому метою статті стало висвітлення питань, пов'язаних із конституційно-правовими витоками соціальної державності, що склалася у Швеції у ХХ ст. Для реалізації вказаної мети слід вирішити такі взаємопов'язані дослідницькі завдання: по-перше, охарактеризувати організацію вищої державної влади у Швеції; по-друге, проаналізувати особливості політичної системи Швеції; по-третє, висвітлити економічні особливості, які призвели до появи соціальної державності в королівстві.

Шведська модель соціальної держави має свої специфічні риси, які дозволяють їй ефективно функціонувати. Перш за все, це відповідальність держави перед громадянами, підконтрольність державних органів суспільству. Вказані принципи базуються на теорії, згідно з якою саме народ є первинним щодо держави. Остання ж являє собою лише механізм управління народом, який проживає на певній території. При цьому держава служить інтересам народу. Форма правління у ч. I § 1 Глави 1 закріплює, що